

LUDMILA BUZÁSSYOVÁ: *Od hlasu k hláske. Z dejín antickej náuky o reči*. Bratislava 2016, 280 s.

Posudek habilitační práce

Ludmila Buzássyová se dlouhodobě věnuje bádání na poli latinské lingvistiky, jak dokládá bohatý seznam publikovaných článků, odborných statí i její monografie, a to zejména z diachronní perspektivy. Publikovala studie k latinské třetí deklinaci a práce z oblasti latinské fonologie, věnuje se však také problematice klasických jazyků ve vztahu k slovenské filologii. Ve své nejnovější práci se zaměřuje na doposud u nás spíše opomíjené dějiny antické nauky o jazyce.

Předkládaná habilitační práce si klade za cíl nabídnout čtenářům ucelený obraz o antickém bádání, týkajícím se zvukové roviny lidské řeči od Platóna až k římským gramatikům a byzantským scholiastům 7. stol. n. l.

Autorka s neobyčejnou erudicí a jasností provádí čtenáře spleťnými a mnohdy terminologicky obtížně uchopitelnými názory na zvukovou stránku řeči a jejími definicemi u antických badatelů. Postupuje od řeckých filosofů, kteří se především snaží porozumět fungování jazyka, a soustřeďuje se na zmínky o vnímání zvukové stránky lidské řeči v dochovaných textech Platóna (zvl. *Kratylos*) i v Aristotelových spisech, jak přírodovědné či obecnější povahy (*Zoologie [Historia animalium]*, *Morfologie živočichů [De partibus animalium]* *O duši [De anima]*), tak také v díle *O vyjadřování [De interpretatione]* a v *Poetice [Poetica]*). Podrobuje je vlastní textově interpretační analýze, z pohledu moderní vědy. Od obou největších řeckých filosofů dále přechází k analýze problematiky zvukové povahy lidské řeči u stoiků, posléze se věnuje pragmaticky zaměřeným snahám sofistů a antických filologů uchovat a komentovat homérské texty a sleduje rozvoj a tradici řeckých a latinských gramatických studií od doby helénistické až po díla pozdních gramatiků.

Práce se věnuje především dvěma hlavním oblastem – antickému chápání pojmu lidský hlas, jednak jakožto fyziologickému fenoménu v kontextu jiných zvukových jevů, jednak jakožto součásti artikulované lidské komunikace. Druhým tematickým okruhem, který autorka analyzuje a textově interpretuje je antické chápání elementárních částic hlasu – hlásek, ve vztahu k jejich grafickému označování. Autorka sleduje také pokusy o přesnější fonetickou klasifikaci hlásek, předvědecká klasifikační kritéria i vliv řeckých vzorů na pojmání této látky u latinských gramatiků. Problematika předvědeckého jazykového myšlení zabývající se zvukovou stránkou řeči je ukotvena v širším kontextu vývoje jazykového myšlení obecně. Autorka dovoluje čtenáři nahlédnout do počátků fonetického bádání a sledovat zrod řady pojmů, definic a klasifikačních kritérií, které používá i moderní fonetika.

Práce je mimo úvodu a závěru rozčleněna do šesti obsáhlých kapitol, které se dále dělí na podkapitoly a každá z nich obsahuje rovněž dílčí závěrečné shrnutí dané problematiky. V rámci jednotlivých kapitol je uplatňováno také hledisko chronologické. Všechny analyzované texty autorka důsledně uvádí nejen ve slovenském překladu, ale i v jazyce originálu.

V první kapitole se L. Buzássyová podrobně věnuje popisu chápání zvukové roviny řeči z perspektivy filosofického pohledu u Platóna a Aristotela v souladu s moderními studii, přidává také vlastní kritické hodnocení názorů novodobých badatelů. Za cenné pokládám také autorčino upřesněné znění stávajících překladů citovaných pasáží z Platóna a Aristotela, které zohledňuje specifiku konkrétní odborné terminologie týkající se jazyka v rámci primárně filosofického textu.

Druhá kapitola se věnuje stoické nauce o hlase a přínosu řeckých gramatiků a scholiastů k vnímání výrazové stránky jazyka (*fóné, lexis, logos*). Třetí kapitola pojednává o pojetí zvukové roviny latiny u římských autorů a tradičnímu zpracování tohoto tématu v dochovaných latinských gramatikách (*De voce*). Autorka ilustruje římské pojetí sledované problematiky pečlivou analýzou převážně do slovenštiny ani do češtiny nepřeložených latinských gramatik, vždy uvádí jak latinský text, tak také převážně vlastní překlady. Na str. 103 bych navrhovala spíše interpretační překlad latinského: *ideo a philosophis atomos dicitur* jako: „a proto ji [hlásku] filozofové nazývají *atomos* tj. nedělitelnou.“

Čtvrtá kapitola sleduje vývoj a vztah pojmů hláska a písmeno a jejich definice opět od Platóna až k Priscianovi. Tak v díle Diogena Babylonského nacházíme první definici pojmu *gramma*, který je chápán jako nadřazené označení jak pro „prvek“, tak také jako symbol, nebo znak pro tento prvek. Také výklad v římských *artes grammaticae* představuje řeč jakožto zvukový jev. Základní jednotku – nejmenší část artikulované řeči *littera* pak definuje na základě tří specifických pojmů *nomen, figura, potestas*. U Prisciana se pak již setkáváme s velmi přesnou definicí vztahu mezi grafémem a hláskou – písmeno *littera* je u něj již znakem prvku *elementum* (hlásky).

Pátá kapitola se věnuje vývoji názorů na latinské hláskosloví ve spisech římských gramatiků, analyzuje především ustálené kapitoly *De litteris* a jejího pododdílu *De ordine litterarum*. Sleduje rovněž první pokusy o třídění jednotlivých hlásek podle zvukových i artikulačních kritérií, stejně jako snahu o popis různých jazykových změn, převážně se zřetelem k správnému pravopisu. Poplatnost latinských gramatik řeckým vzorům, poněkud ustupuje vlastním originálním pozorováním. Na str. 151–152 shledávám poněkud nejasný slovenský překlad z Donata (lat. text v pozn. 400) *...hiuc item digammon adscribi solet, cum sibi ipsa praeponitur, ut servus vulgus*, tj.: „K tejto litere sa zvykne pripisovať aj digamma, keď sa jedno *u* umiestňuje pred iné *u*, ako *servus, vulgus*.“ V poznámce 396 autorka

vysvětluje povahu zvuku řeckého *digamma*, ale interpretace lat. *adscribi* jako „připisovat k litere“, mi nedává v daném úseku smysl.

Za velmi zajímavou pokládám šestou kapitolu, která se věnuje opět v plné šíři antické klasifikaci hlásek. Čtenář může sledovat, jakým způsobem a na základě jakých kritérií staří badatelé klasifikují hlásky, od nejstaršího trojčlenného rozdělení k dvojčlennému systému připisovanému Dionýsiovi Thrákovi, ve kterém se rozlišují dvě hlavní skupiny: samohlásky a souhlásky. Autorka dále sleduje další zpřesňování členění hlásek – tedy klasifikaci souhlásek na základě akustických i artikulačních kritérií, zde vyzdvihuje zvláště dílo Dionýsia Halikarnáského, který v rámci klasifikace exploziv (*mutae*) vyděluje tři skupiny konsonant podle místa artikulace, u římských autorů hraje pak důležitou roli také „vyslovitelnost“ a schopnost tvořit slabiku.

Závěrečné shrnutí doprovází anglické resumé, práce je vybavena bibliografií a rejstříkem antických i moderních autorů.

Mezi přednosti předkládané práce patří také to, že obsahuje jen velmi málo formálních či jazykových nedostatků (str. 195 „osem samohlások“; text poznámky 402 a 448 nekoresponduje s příklady v textu; drobné překlepy v pozn. 396, 405, 419,421).

Autorčinu vynikající erudici, orientaci a ukotvenost v dané problematice prozrazuje velmi obsáhlá bibliografie (s. 243–265), která ukazuje, že autorka zná zřejmě veškerou literaturu, která se týká jejího tématu.

Cíl práce, který si autorka vytkla – nabídnout čtenářům ucelený obraz o antickém bádání, týkajícím se zvukové roviny lidské řeči od Platóna až k římským gramatikům a byzantským scholiastům byl nepochybně zcela naplněn. Předkládanou práci pokládám za důležitý příspěvek k novodobému porozumění složitému procesu formování základů fonetického bádání o zvukové stránce řeči v antice a s ní související příslušné odborné terminologie, která je, nejen v klasické filologii z větší části užívána dodnes.

Celkově konstatuji, že předložená habilitační práce Mgr. Ludmily Buzássyové, Ph.D., **splňuje požadavky** standardně kladené na úroveň práce tohoto typu v klasické filologii a **doporučuji** na jejím základě, udělit Mgr. Ludmile Buzássyové, Ph.D. vědecko-pedagogický titul **docentka** v oboru **klasické jazyky**.

V Brně 4. listopadu 2016

doc. PhDr. Daniela Urbanová, Ph.D.